

**IDA VON HAHN-HAHN'IN "ORIENTALISCHE BRIEFE" VE
LADY MARY MONTAGU'NUN "BRIEFE AUS DEM ORIENT"
ADLI ESERLERİNDE DOĞU İLE İLK KARŞILAŞMADA
YABANCILIK**

Kadriye ÖZTÜRK*

ÖZET

Bu çalışmada, 19. yüzyıl Alman yazarı Ida von Hahn-Hahn'ın "Orientalische Briefe" ve 18. yüzyıl İngiliz yazarı Lady Mary Montagu'nun "Briefe aus dem Orient" adlı eserlerinde Doğu ülkeleri diye tabir edilen ülkelere -özellikle Türkiye'ye- yaptıkları geziler esnasında arkadaş ve akrabalarına yazdıkları mektuplar ele alınarak, her iki yazarın da "Doğu" ile karşılaşmaları ve bu karşılaşmayı nasıl dile getirdikleri; Doğu ile karşılaşmada yabancılik unsurlarının hangi kültürel, sosyal, politik veya ekonomik yapılar tarafından belirlendiği karşılaştırmalı ve Cultural Studies yöntemleriyle incelenmiştir. Mektuplar günce niteliğinde olup, yabancı olarak algılanan kültürde yazarların yaşadıkları yabancılığı dilsel, kültürel, dinsel, sosyal, politik ve psikolojik bakımdan anlama güçlüklerini de dile getirmektedir. "Doğu" tüm anlaşılamayan ve anlaşılan kültürel örüntüleriyle "Batı"ya mektuplar yoluyla aktarılmakta, hayranlık duyulan özellikleri ve Batı kültüründe bulunmayan yapıları, ritüelleri, performansları ve inançları ile ilginç, olağanüstü ve olağan dışı hale getirilmektedir. Bu arada bir etnolog ya da etnograf gibi yazan bu iki yazarın Doğu'yu değerlendirmedeki bakış açıları ve anlatım tutumları ise Avrupa merkezli bir özellik göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Yabancı ve başka olan ile karşılaşma, 18. ve 19. Yüzyıl kadın yazarları, İmge, Karşılaştırmalı Edebiyat, gezi edebiyatı

ABSTRACT

The aim in this study is to analyze the letters of the 19. Century German author Ida von Hahn-Hahn "Orientalische Briefe" and the letters of the 18. Century German author Lady Mary Montagu "Briefe aus dem Orient", which they wrote when they were traveling throughout the Eastern countries, especially Turkey. These letters were written to send to their friends and relatives. In this study, we investigate how the authors confront with the East and how they express these confrontations. Another subject which was to explain how cultural, social, political or economic structures determine strangeness was investigated through contrastive and cultural studies methods. The letters having the quality of a diary express the authors' strangeness by indicating the difficulties they encountered in understanding the different cultures in linguistic, cultural, religious, social, political, and psychological terms. The East with its incomprehensible and comprehensible cultural structures was transferred to the West in these letters. It's features, which fascinate people, and the structures, rituals, performances and beliefs, which do not exist in the Western culture, were transferred as something extraordinary or unusual. Moreover, as they wrote like ethnologists or ethnographers, the authors' point of view in analyzing the East and their attitudes in narrating reflect European centric features.

Keywords: Confrontation with the strange and different one, woman writers in the 18. -19. Centuries, imagery, contrastive literature, travel literature.

---

* Doç. Dr., Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi

GİRİŞ

Birbirinden uzak coğrafyalarda bulunan insanların kendi ördükleri ağ/doku (bk., Aytaç, s. 2005) olan kültür, her zaman ilgi çekici olmuştur. Yer değiştirme, göç veya gezi amaçlı gidilen uzak yerler, buralara gidemeyen okurlara anlatılmaya çalışılmış, zaman zaman da anlatılanlar bir yazardan diğerine farklılık göstermiş, bazen bir yabancı ülkeye gidilmeden yazılmış, bazen de kendini ve kendi kültürünü yüceltmenin bir yolu olmuştur. Fakat tüm bunlara rağmen gezi edebiyatı kültürel bakımdan incelenmeye en uygun ve özel eserleri kapsamıştır. Çünkü Koban'ın (1999, s. 321) dediği gibi, *“gezi, kültürlerarası karşılaşma durumlarını üreten ve “öteki” (yabancı) konusunu merkezleştiren tek olası hareketlilik şekli olarak algılanmalıdır.”* Gezi ile ilgili edebiyata bakıldığında, 13. yüzyılda başlayan keşiflerle, deniz aşırı seyahatlerle ve 15. yüzyıldan itibaren yapılan gezilerle yabancı olanın ilgi çektiğini görebiliriz: *“Öteki kültürlerle karşılaşma 15. yüzyıldaki keşif gezilerine dayanıyordu. Bu tür gezilere yeni ülkeleri araştırmak isteyen coğrafyacılar veya istatistikçiler gidiyorlardı. Onların gezi yazuları meraktan okunuyordu veya gerçekçi metinler olarak okunup, yabancı kültürleri anlatan belgeseller olarak görülüyorlardı.”* (Kuruyazıcı, 2006, s. 127)

Bu çalışmada, gezi yazılarına örnek olarak iki Avrupalı/Batılı yazarın eseri, yabancı ile karşılaşmanın ve Bachmann-Medick'in (bk., 1992, s. 1) vurguladığı gibi onu yazıya geçirmenin edebi boyutunu araştırmak için temel alınmıştır. Bu karşılaşma, Klaus Scherpe'nin sözünü ettiği gibi genelde “First-Contact-Szene” (2000, s. 152) diye adlandırılabilir. Gezi edebiyatından, 19. yüzyıl Alman yazarı Ida von Hahn-Hahn'ın “Orientalische Briefe” (Doğu Mektupları) ve 18. yüzyıl İngiliz yazarı Lady Mary Montagu'nun “Briefe aus dem Orient” (Doğu'dan Mektuplar) adlı mektup tarzında yazılmış eserleri, Doğu ile karşılaşmada yabancılığın sınırlarını ve boyutlarını incelemek için ele alınacaktır. Bu iki yazarın Doğu'ya yaptıkları geziler arasında 125 yıl fark vardır. Bu da ilk giden yazar Lady Montagu'nun Doğu ülkelerine gidişte öncülük yaptığının-her ne kadar kocasının işi nedeniyle Türkiye'ye gelse de-, adeta bir denek olduğunun ve geri dönünce de yabancı olanın korkunç olarak nitelendirilmemesi gerekliliğinin kanıtı olmuştur. Yazarların kadın olması yabancılığın boyutlarının daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır, çünkü kadınların gezi bakımından bazı avantajları olabileceği gibi dezavantajları da olabilir, Doğu'lu erkek Batılı konuk yabancıya daha nazik davranırken, Doğu'lu kadın Batılı erkeğe kendini göstermeme çabasına girebilmektedir. Aynı zamanda Batılı kadın yazar, toplumun kadınlarla ilgili her türlü düzenlemelerine bizzat katılıp bilgi sahibi olabilir ve yabancıyı anlaması daha kolaylaşabilir. Annegret Pelz'in de değindiği gibi, Doğu ile karşılaşma bir proje olarak, Batı kökenli (kadın)yazarlar için her zaman öncelikle egzotik olanı yaşamak açısından ilginç olmuştur:

“Doğu ve özellikle Yakın Doğu 19. Yüzyılda Avrupalıların tercih ettiği gezi hedeflerinden biriydi, Avrupalıların yarattığı Doğu imgesinin popülerleşmesi de hacılar, araştırmacılar ve turistlerin sayısız gezi yazıları ile gerçekleşmiştir. Doğu ile ilgili bilgi edinme modern oryantalizm safhasındadır ve Edward S. bundan Doğu'nun bilimsel, kurumsal ve askeri alanda etkisini anlamaktadır. Gezilerle deneyim kazanmış bir Avrupalı kadın için Doğu'ya gezi, uç noktada bir projedir

Ida Von Hahn-Hahn'ın "Orientalische Briefe" ve Lady Mary Montagu'nun "Briefe Aus Dem Orient" Adlı Eserlerinde Doğu İle İlk Karşılaşmada Yabancılık

ve yazarlar ayna ve hayal imgesi olarak gördükleri alanın sınırlarına varıncaya kadar Avrupa'dan köklü bir vedalaşma olmadan ayrılma bilincindedirler." (Pelz, 1988, s. 205)

Doğu'ya gezi yapan kadın yazarların gezi notları, sadece Doğu kültürünü tanıyıp bilinmeyenleri ortaya çıkarmayı hedeflememekte, Pelz'e göre iki kültüre ait kadın imgelerini içermektedir; gezi notları bir kıyı noktasından, Öz-ime ile Yabancı-imgeleri kıran ve onları yeniden yazma şansını beraberinde getiren diğer kıyı noktasına geçişi betimler (bk. a. e., s. 206).

Egzotik baharatları, farklı bitki kültürü ve yaşam şekilleri ile tanınan Doğu ve uzak ülkeler, her ne kadar zahmetli bir yolculuk geçirilse de keşfedilmek ve seyahat edilmek için Karl May, Captan Cook veya Humboldt gibi Batılı yazarlar, coğrafya araştırmacıları ve sosyal bilimciler tarafından her zaman tercih edilmiştir. Orada kalma ve gözlemlerde bulunma sonucu ortaya çıkan yazılar, Doğu'nun Batı'ya tanıtılması ve yansıtılması olarak sürekli bir araştırma konusu olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Hatta son günlerde edebiyatta söz konusu olan "Cultural turn" ve yine sosyal bilimlerde ortaya çıkan "literary turn" gibi kavramların kökeninde yabancı ile karşılaşma, Doğu'nun ve Batılı olmayanın alımlanması ve nasıl alımlandığı vardır. İmgebilim çalışmaları açısından Yabancı/Batılı bir kültürdeki "Doğu İmgesi", "Türk İmgesi", "Hint İmgesi" gibi imgebilimsel çalışmalarla Batı'nın Doğu'yu nasıl algılayıp yargıladığı, bu algılama ve yargılamanın ortaya çıkardıkları ve imge düzeltimleri söz konusu olmuştur. "Yabancı olarak Doğu ile karşılaşma" Batılı yazarların gözünden sıklıkla anlatılmıştır. Bu da kendi kültürümüzde yabancı ülkenin imgesinin araştırılması konularının başında gelir. Peter Boerner edebiyatın yabancı bir ülkenin imgesini ortaya koymada az bir rol oynadığını, fakat buna rağmen edebiyattaki imgelerin araştırılmasının kültürlerarası diyaloga yardımcı olacağını belirtmiş ve şöyle demiştir: "Öteki ülkenin imgesindeki temel öğe, bu imgenin bir ülke veya onu temsil eden bölümlerinin diğer ülkeler ve özellikle o ülkenin önde gelenleri tarafından nasıl görüldüğünü yansıtmıştır. Bu görme eylemi birçok bireysel gözlem, düşünce ve öznel değerlendirmelerden oluştuğundan, her imge bir kümelemdir[...]" (Boerner, 1975, s. 315)

Her ne kadar YÖK'ün tez kataloğunda Ida Hahn-Hahn ve Lady Mary Montagu'nun mektuplarına ait ayrı çalışmalar bulunmasa da, Ayşe Demir 'e (2000) ait bir çalışmayı internette bulmak mümkün oldu. Gerek Batı kültüründe kurmaca olarak oluşan ve gerekse Batılı gezgin yazarların ya da haçlıların yazdıkları yazılarda oluşturduğu Türk İmgesi, Türk Germanistlerin çalışma alanlarına girmiştir. Kendine ait olduğu bilinmeyen bir takım yargısal imgelerle karşılaşmış, bunların nedenleri anlaşılmaya ve zaman zaman kendi üzerinde bir yabancıya oluşturduğu imge üzerinden kendi olanı anlamaya çalışmak gerekliliği ortaya çıkmıştır. Gerek Türk Germanistlerinin gerekse yabancı Germanistlerin imgebilimsel araştırmaları yabancı ile karşılaşmanın imgebilimsel boyutunu ortaya koyan çalışmalardır. Nevide Akpınar Dellal (2003), *Jakob Philip Fallmerayer'in "Doğu'dan Fragmanlar"(Fragmente Aus Dem Orient) Adlı Yapıtında Türk İmgesi* adlı çalışmasında Türklerin konu edildiği gezi yazıları üzerinde durmuş ve Fallmerayer'in İstanbul kenti izlenimlerini ve Osmanlı toplumundaki

sınıfsal çelişki ve çatışmanın yapıttaki yansımalarını incelemiştir. Yüksel Kocadoru (1991), *Die Türken. Studien zu ihrem Bild und seiner Geschichte in Österreich* adlı Avusturya'da Türk imgesi ile ilgili çalışmasında, Avusturya'da Türklerin tarihsel metinlere dayalı olarak nasıl anlatıldıkları üzerinde durmuştur. Nazire Akbulut (1993), *Das Türkenbild in der neueren deutschen Literatur 1970 - 1990* adlı doktora tez çalışmasında Türk imgesini incelemiştir. Karin Yeşilada, (1998) *Die geschundene Suleika. Das Bild der Türkin in der deutschsprachigen Literatur türkischer Autorinnen'* adlı çalışmasında Almanya'da yazan Türk yazarların eserlerinde Türk kadını imgesini irdelenmiştir. Yine Tom Cheesman (1999) *Das Türkenbild als Eigenbild im Bänkelsang des 19. Jahrhunderts* adlı çalışmasında 19. yüzyıldaki Türk imgesini ele almıştır. Selçuk Ünlü (2005), *19. Yüzyılda Alman Edebiyatında Türkler* adlı kitabında Türk imgesini araştırmıştır. Onur Bilge Kula, *Alman Kültüründe Türk İmgesi I* (1992), *Alman Kültüründe Türk İmgesi II* (1993) ve *Alman Kültüründe Türk İmgesi III* (1997) adlı çalışmalarında imgebilimsel çalışmalara katkıda bulunmuştur. 1984 yılında "Kültürlerarası Germanistik" alanının kurulması ile imgebilimsel çalışmalara katkı olarak "Yabancı olan"ın ele alınması konusu gündeme gelmiştir. Gerek dil öğretimi ve gerekse dil-edebiyat çalışmalarında bu alanın katkısının gittikçe ivme kazanması söz konusu olmaya başlamıştır. "Kültürlerarası Germanistik" (bk. Wierlacher, 1985, s. 84) ve Doris Bachmann-Medick (1996) tarafından öne sürülen "Edebiyat Biliminde Antropolojik döngü" ile imgebilim alanına "yabancılık araştırmaları (Xenologie-Fremdheitslehre)" girmiştir. Bu konudaki araştırmalara örnek olacak bir çalışma Marina Münkler tarafından yapılmıştır: Münkler özellikle Moğolların imgesi üzerinde durmuş ve yayınının "yabancıların betimlenmesi paradigmatları" bölümünde, yabancı olanın betimlenmesinin dünyayla başa çıkmada bir sembol olduğunu, betimlemenin yabancıyı anlamlandırmaya yaradığını belirtmiş ve Moğolların gezi yazılarıyla daha temsil edilebilir hale gelecek tehlikeleri hakkında araştırmacıya bilgi verildiğine değinmiştir (2000, s. 148). Bütün bu yukarıda adı geçen çalışmalarla, dil öğretimi ve dil-edebiyat araştırmalarında aşağıdaki sorular ortaya çıkmıştır:

- İmgeleri oluşturan yazarın ya da yazan kişinin dilsel, kültürel, bilişsel, sosyal, yazınsal, ruhsal ve politik donanımı nedir?
- Avrupa merkezli bir bakış açısından mı yazmaktadır?
- Yabancı kültürün dilini bilmekte midir?
- Çevirmen mi kullanmaktaydı?
- Yabancı kültürü yazıya geçirmedeki ölçütleri Batılı ölçütler midir?
- Bu ölçütler yabancı kültüre ait ölçütler mi olmalıydı?
- Yazar önyargılar mı taşımaktadır?
- Ders kitapları yabancı imge taşıyıcısı mıdır?
- Dil öğretiminde yabancılık ne derecede ele alınmalıdır?
- Müfredatlarda bu konuya ne kadar yer verilmelidir?

"Yabancılık Araştırmaları (Xenologie)" yabancıyı tanımlamaya, neden üzerinde önyargılar oluştuğu sorusuna, neden imgelerin genelde olumsuz

Ida Von Hahn-Hahn'ın "Orientalische Briefe" ve Lady Mary Montagu'nun "Briefe Aus Dem Orient" Adlı Eserlerinde Doğu İle İlk Karşılaşmada Yabancılık

olduğu ve yabancı ile karşılaşmanın kültürel, sosyal, politik, bilişsel, psikolojik, dilsel, dinsel ve ekonomik boyutları sorusuna cevap aramaya katkıda bulunmuştur. Yabancı olan "bilişsel bakımdan bilinmeyen, tanınmayan, kültürel bakımdan uzak olan, başka olan, tuhaf olan" olarak tanımlanırken, "yabancı"yı anlamak/anlayamamak ve algılamak/algılayamamak ve de hoşgörülü olmak/hošgörüsüz olmak gibi kavramlar ortaya çıkmıştır, bu bağlamda gerekli olan kültürlerarası iletişimin temeli farklılıkları çatışmaya dönüştürmek değil, iletişimin temeli haline getirmeye çalışmaktır. Gittikçe küçülen dünyamızda olumsuz imgeler politik, dini, ekonomik, sosyolojik ve psikolojik nedenlerle ya medya yoluyla daha da kuvvetlenmekte ya da çok ender de olsa yok edilmeye çalışılmaktadır, fakat bunları yok etmekte insanlar ne kadar çaba harcıyor, olumluya ve kültürel anlaşmaya çevirmeye çalışıyor, bu da bir tartışma konusudur. Yabancılık konusunda ortaya çıkan geniş boyuttaki sorular şunlar olmuştur:

- "Yabancılık " insanın mayasında mı vardır?
- "Yabancılık " nasıl ele alınmıştır?
- "Yabancıya" sınır mı çizilmeye çalışılmıştır ya da sınırın ötesine mi atılmıştır?
- Yabancıya kendi (kültürel/ulusal) kimliğine bir tehdit olarak mı bakılmaktadır?
- İnsan, kendi kimliğini bulmasına yarayan "yabancı" dan kaçmakta mıdır?
- Bu kaçışın nedeni, insanın kendisinin de onaylamadığı *kendi olan/özü* ile karşılaşması korkusu mudur?
- Yabancı politik malzemelere mi alet olmaktadır?
- Yabancı olan "yabancı" olarak tanımlanıp özellikleri belirlenince, "yabancı" olma özelliği ortadan kalkmakta mıydı?

Yabancı kavramının ekseninde merkezleşen ve sürekli gözlem ve incelemelere tabi tutulan "Doğu", Batı dillerindeki kullanımı ile "Orient", etimolojik olarak Latince *oriens* kelimesinden gelmektedir, Yunanca'da Doğu *Anatole* İtalyanca'da *Levante* kökenine dayanır. Orientalistik ise Doğu Dilleri–Edebiyatı ve kültürünü inceleyen bir alan olarak 1795 tarihinde *Ecole speciale des langues orientales* olarak ilk defa Paris'te kurulmuş bir bilim dalıdır. Orientalistik bir araştırma alanı iken, daha sonraları Edward Said'in "Orientalism"(1978) adlı eserinde kolonileşme sonrasında "orientalizmin" kavramı (bk. Ashcroft & Griffiths & Tiffin, 2000, s. 167) Batı'nın yarattığı ideolojik bir kavram haline gelmiştir. Yabancı olarak "Doğu" sosyal, politik, edebi, ekonomik, hukuksal, mimari, giyim-kuşam, gelenek ve görenekler, yaşam tarzı ve doğal koşullar yönünden Batılı açıdan ve Batının aksine sürekli olarak,

- Düzensizliğin (düzensiz sokaklar, şehirler, düzensiz eğitim, düzensiz ulaşım v.b.)
- Karmaşıklığın (dükkanların ve kaldırımların karmaşıklığı, sokaklarda satıcı, dilenci, ineklerin veya maymunların ve develerin olması, görüntü karmaşası olarak farklı renklerde insanların ortada dolaşması v.b.)

Kadriye ÖZTÜRK

- Sistemsizliğin (oturmuş kuralların eksikliği, her gün her şeyin değişmesi)
- Kurumsuzluğun (okul, aile, dini ve devlet kurumlarının kurumsal görev yapmaması)
- Hukuksuzluğun (kanunlarla her gün yüz yüze gelmemek ve kanunların işlerliğini görmemek)
- Adaletsizliğin (adaletin uygulanmamasının)
- Pisliğin (yollarda her gün temizlik yapılmaması, yollarda veya mezarlarda eşek ve köpeklerin gezmesi, piknik yapılmaması)
- Kötü giyinmenin (kumaş ve renklerin güzel görünmesine karşılık insan ergonomisine uymaması)
- Kaosa sürükleyen bir çokkültürlülüğün ve Çokdilliliğin (birkaç inanç şeklinin, birkaç dilin ve birkaç milliyete ait insan grubunun bir arada yaşaması)
- Yemek kültürü eksikliğinin (çayın çok şatafatlı kaplarda içilmesi, bir masada hem yemek yemek hem uyumak gibi)
- Barbarlığın
- Kadın erkek ayrımcılığının (kadınların haremde bulunması, erkeklerin kadınlarla aynı yerlerde bulunmamaya özen göstermeleri, özellikle ibadet yerlerinde)
- Erkek egemenliğinin (tüm kurum ve kuruluşlarda erkek egemenliğinin olması, Batılı gezgin bir kadına karşılık Doğu'lu bir kadın gezginden o zamanlar için söz edilememesi)
- Görgüsüzlük ve bilgisizliğin (ısınmak amacıyla kullanılan bir tandır yüzünden yangın çıkması)
- Şatafatın (üst kesimdekilerin evlerinin lüksü ve kadınlarının çok şatafatlı giyinmeleri)
- Vahşi doğanın (özel park ve bahçeler yapmak yerine kavakların olması, köpeklerin sokakta gezmesi)
- Egzotizmin (hurma, incir, üzüm veya portakal gibi meyvelerin bulunması, ya da piramitler veya nehirlere)
- Vahşetin (erkeğine ihanet eden kadının faili meçhul bir cinayete kurban gitmesi gibi)
- Cahilliğin (sürekli okuyan ve yazan insanların veya kütüphanelerin bulunmaması)
- Korunma içgüdüleri olarak silahlara ve katı cezalar öngören kanunlara sarılmanın (hırsızlığın- bugünkünün tam tersine- katı bir cezayla sonlanması, bedevilerin silahla dolaşması gibi)

sembolü olarak araştırmaların ve incelemelerin odak noktasında bulunmuştur. Farklılıklar bazen değiştirilmesi ve Batı'ya benzetilmesi gerekli özellikler olarak da alınmaktadır.

Gerek Türk İmgesi gerek Alman İmgesi ve gerekse de Afrikalı İmgesi, kültürel kimliklerin kendini korumaları ya da diğer kültürel kimlikler tarafından

Ida Von Hahn-Hahn'ın "Orientalische Briefe" ve Lady Mary Montagu'nun "Briefe Aus Dem Orient" Adlı Eserlerinde Doğu İle İlk Karşılaşmada Yabancılık

kabul görüp görmemesine bağlı kalmaktadır. İmgelerin yabancılıkla olan bağıntısı nedeniyle ve yabancılık kavramının göreceli olması nedeniyle bu yabancılık imgelerinin dil yoluyla nasıl oluşturuldukları, yazarın yabancıya karşı tutumu ve yazarın yaşadığı dönemde "kültür" kavramının nasıl alımlandığı, kültürün katmanları, tanımı ve ortaya çıkış biçimleri arasında bir ayırım yapıp yapılmadığı, bütüncül bir Batı kültürüne karşı bütüncül bir Doğu kültürü arayışına girilip girilmediği, eğer böyle bir kıyaslama ve arayışa girildi ise, bu arayıştan yazar açısından ne gibi farklı tanımlamalar ve açıklamaların ortaya çıktığı da önemlidir ve irdelenmesi gereklidir. Doğu'ya yani "Orient"'e (Türkiye'ye) yapılan geziler ve bu gezilerden ortaya çıkan izlenimler, yazarlar tarafından genellikle "Doğu (Şark) Mektupları" ya da "Doğu'dan mektuplar" şeklinde tasarlanmıştır. Özellikle 19. Yüzyılda Batılı kadın yazarlar, Doğu'ya giderek orada kendini hem kadın yazar olarak hem de Avrupalı olarak kanıtlamaya çalışmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu, imparatorluğun işleyiş sistemi ve Doğu diye tabir edilen birçok yerde hüküm sürmüş olması, harem, yeniçeriler, Doğu ile Batı arasında köprü olan İstanbul şehri, İstanbul'daki kadınların yaşam şekilleri, İstanbul'da ve genelde Doğu'da konuşulan dil ve diller, binalarda kullanılan malzemeler gibi birçok nokta ilgi çekici olmuş ve romanlarda dile getirilmeye değer görülmüştür.

Lady Mary Montagu'nun "Briefe Aus Dem Orient" (1763) Adlı Eserinde Doğu İle Karşılaşmada Yabancılığın Sınırları ve Boyutları

Dr. J. Bühler, 1962 yılında Lady Mary Montagu'nun eserinin önsözünü yazarak bizlere yazarla ilgili oldukça geniş kapsamlı özyaşam öyküsü bilgisi sunmuştur ve aşağıdaki bilgiler Dr. J. Bühler'e dayanarak verilmektedir. Asıl adı Mary Pierrepont olan Lady Mary Montagu 1689 yılında Nottingham'da doğmuştur ve 1762'de İngiltere'de ölmüştür. Babasının ilgisizliği, yine onun kitaplığında edebiyat, tarih, Fransız ve Latin dili edebiyatı konularındaki kitapları okuyarak bu konularda bilgiler edinmesine yardımcı olmuştur. Gençliğinde Ann Worthley Montagu ile mektuplaşmaya başlamıştır. Mektuplar daha sonra Ann'in ağabeyi Edward'a gitmeye başlamıştır. Bir müddet sonra da Edward'dan evlenme teklifi alan Mary, kendisi için başka bir eş adayı düşünen babası ile çatışmaya girmiştir. Mary ile Edward gizlice nikah yapmışlardır. Mary, Kral I. Georg'un sarayındaydı. Kocasını Edward 1716 yılında İstanbul'a elçi olarak görevlendirildi. Daha sonra bilgi ve rapor vermek için Hannover'e gitti. Oradan Viyana ve daha sonra yine İstanbul'a geri döndü. Lady Mary Montagu'nun mektupları bu dönemden kalmadır. Lady Mary Montagu'nun mektuplarında söz edilen gezi izlenimleri dışında, İstanbul'da ilk defa karşılaştığı su çiçeği aşısını İngiltere'ye götürmesi ve zor da olsa burada da bu aşının kullanımına başlanması da anlatılmaya değer görülmüştür. Bu eser kültür tarihi belgesi anlamında da birinci dereceden bir nitelik taşımaktadır. Mektuplar çoktan arkadaşları arasında yayılmıştı ve Mary Montagu 1726'da Düşes Mar'a mektuplarını, bayan Marie de Sevigne'nin mektupları gibi düzenleyeceğini yazmıştı. Mary, 1761'de Benjamin Snowden'e mektuplarını en doğru şekilde kullansın diye teslim etti. 1763'de haberi olmadan mektupları üç cilt halinde

John Cleland tarafından, dördüncüsü de Sir Leslie Stephan tarafından yayınlandı. Modern şekilde ise 1931 yılında Dr. Hans Heinrich Blumenthal tarafından Viyana'da yayınlandı. Eserin önsözünü 1724 yılında yazan Mary Astell'in de söylediği gibi, aslında kadınların o zamanlarda hüküm süren erkek egemen toplumda neler yapabileceğini gösteren eser Voltaire tarafından da ilgi görmüştü.

Lady Mary Montagu'nun çocukluk yılları, erken aşk mektupları, gizli evliliği, Doğu'ya gezisi, Türkiye' den mektupları, annelik yılları gibi birçok konuyu da Emily Symonds'un (1907) "Lady Mary Wortley Montagu and her Times" adlı kitabında bulabiliriz. Bu kitapta Türkiye'den mektuplar konusuna 10 sayfa ayrılmıştır. Kitap 259 sayfadan ve sekiz bölümden oluşmaktadır, her ne kadar diğer mektupların arasına yorum ve değerlendirmeler katılsa da 95. sayfadan itibaren Doğu ile ilgili anlatımlar başlar ve 209. sayfadan sonra dönüş rotası anlatılır.

Bu çalışmada Lady Mary Montagu'nun "Briefe aus dem Orient" adlı eserine "Yabancı ile karşılaşma" açısından bakılacaktır. Montagu'nun mektupları Rotterdam'la başlar, daha sonra Haag, Nimwegen, Köln, Nürnberg, Regensburg, Viyana, Prag, Leipzig, Braunschweig, Hannover, Blankenburg, tekrar Viyana, Peterwardein, Belgrad ve daha sonra da Edirne (Adrianopol), İstanbul (Konstaninopol), Çanakkale (Dardanellen), İzmir, adalar ve Malta ile devam eder ve Tunus, Cenova, Turin, Lyon, Paris ve Dover ile son bulur. Kitapta iç ve arka iç kapakta yazarın kullandığı yol haritası çizilmiştir. Eserde gerek Batı dünyasının gerekse Doğu dünyasının şehirleri Lady Mary Montagu'nun gözüyle anlatılır, şehirlerdeki temizlik, pislik kavramı, gelenek ve görenekler, kültürel çeşitlilikler ya da kültürel farklar dile getirilir. Bu çalışma daha çok Doğu diye adlandırılan şehirleri kapsayacaktır.

Yabancı ritüeller, çokdillilik, kültürel iç içe geçmeler ve diyalog

Yazar Doğu ile karşılaşmasını ilk Edirne şehri ile yaşar, yazarın Edirne'de bulunması ona büyük bir değişiklik olarak yansımıştır. Bu konuda şöyle demektedir: "*Yeni bir dünyanın içine girdim, buradaki her şey artık sabnenin değişmiş olduğunu gösteriyor.*" (Montagu, s. 96). Günlük yaşam, yeni karşılaşılan kültürün sundukları, Batılı olmayanın farklılığı, Batılı olarak kendisinin farklılığı gibi birçok kavram onu beklemektedir. Bu "First -Contact-Szene" de yazar, kendi kültürünün sınırlarını aşarak, farklı ve yabancı bir kültürün sınırlarına girerek yeni kültürel görüngüleri anlamaya, onlara kendi kültürü açısından bir anlam vermeye çalışmaktadır. Bu yeni, farklı ve yabancı görüngülerden biri daha sonra da değineceğim "hamam" ritüelidir ve kültürel öge olarak mektupta arkadaşlarına anlatılmaya, hala günümüzdeki gezi edebiyatında olduğu gibi, değer görülmüştür. "*Bu süslü arabalardan birine ben de bindim ve saat 10'da hamama gittim; birçok kadın orada toplanmıştı. Bu taşın bir yer, bir kiliseye benziyor, fakat penceresi yok, sadece tavanda bir tane var oradan da yeterince ışık geliyor.*"(a. e., s. 96). Hamam bina olarak da yabancı bir kültür yapısıdır ve kendi kültüründeki benzer bir yapı yoluyla anlatılmalıdır, yani kiliseye benzeterek anlatmaya çalışılmaktadır. Türk kültürünün bir ritüeli olan hamam kültürel bir taşıyıcıdır. Kültür farklılığı

Ida Von Hahn-Hahn'ın "Orientalische Briefe" ve Lady Mary Montagu'nun "Briefe Aus Dem Orient" Adlı Eserlerinde Doğu İle İlk Karşılaşmada Yabancılık

yaratır. Kendisi de kıyafeti ve hamama geliş şekli ile bir yabancıdır, fakat orada bulunan ve kendisi için yabancı olan kadınlardan hiçbiri ne onun yol kıyafetini ne de kendini yadırgadılar. Bu durum eserde şöyle anlatılıyor: *"Benim üzerimde binici kıyafetim de olan yol kıyafetim vardı ve kadınlara şaşkıncı gelmeliydi. Fakat bir kişi bile şaşkınlık gösterip utanmazçasına bir merakla bakmadı, tersine birisi beni çok içten karşıladı. Hiçbir Avrupa sarayında böyle bir yabancı kadına bu kadar kibar ve görgünlü davranılmaz. [...] Bana birçok kez de şöyle dediler: güzel, pek güzel [...]"* (a. e., s. 97). Burada yazarın beklediği yabancılık kavramının ve yabancıya karşı kıyafetinden ve kıyafetinin bir ritüele uygunsuzluğundan dolayı hayret duygularının uyanması olayının gerçekleşmediğini görüyoruz. Yazarın kendisi farklı kültürü yabancı olarak görmektedir. Yabancı olarak gelen Batılı kadın takdir görür ve incitilmez. Lady Rich'e yazdığı mektupta ise Lady Rich'in başkalarından edindiği Türkiye ile ilgili bilgilerinin yanlış olduğunu savunmaktadır: *"Sizin mektubunuz baştan sona kadar yanlışlarla dolu. Görüyorum ki siz, Türkiye ile ilgili kavramlarınızı güvene değil de bilgisizliğe dayalı yazmış olan o değerli yazar Dumont'tan almışsınız."* (a. e., s. 161)

Kültür farklılıklarını bazı olaylardan anlamaya çalışan Montagu, İstanbul Pera'daki bazı evlerin birkaç kez yanmış olmasını bir kültürsüzlük veya eğitimsizlikle bağdaştırmaz, nedenini anlamaya ve anlatmaya çalışır. Örneğin ısınma kültürel bir olgu olarak o zamanki Türk kültüründe farklı bir biçimde gerçekleştirilmektedir, fakat bu ısınma sistemi bazen kötü sonuçlar vermekteydi:

"Çoğu ev birkaç kez yanmıştı, bunda ısınmanın şekli suçlu durumdadır. Ne şömine ne de soba var, aksine tandır dedikleri bir alet var: iki ayak kadar yükseklikte güzel ve işli halılarla döşeli bir masa. Masa tahtadan, altına sıcak kül koyarak, ayaklarını bu küllerden ısınan örtünün altına koyup oturuyorlar. Bu masada çalışıyor, okuyor, ve de uyuyorlar ve de belki de uykularında tandırı fırlatıyorlar, böylece sıcak kül evi ateşe veriyor." (a. e., s. 170)

Her ne kadar buradaki tandır (tendour) kavramı ile anlatılmak istenen, yazar tarafından tam olarak ifade edilemediyse de, tandırın bir çeşit mangal olduğu ve bu mangalın masanın altına konulup üzerine örtüler örtüldüğü ve o örtülerin alınıp ayakların ısıtıldığı bilinmektedir. Yazar kültür aktarımını tam olarak verememiştir, yazarın Batı kültüründen olması bunu açıklamaktadır, mektupları düzenleyip yayınlayanlar da bu tendour aletinin nasıl kullanıldığının anlaşılıp anlaşılmadığını araştırmamışlardır.

Lady Mary Montagu'nun günümüzde dil öğretimi kuramlarında ya da dilbilimle ilgili açıklamalarda ya da postmodern ve postkolonyalist söylemlerde adı geçen çok dillilik üzerinde durmuş olması bu kavramların Doğu'ya mı ait olduğu konusunda bir takım soru işaretleri oluşturmuştur. Günümüzde çokça söz edilen Babil kulesi ve çok dillilik burada Doğu ile ilişkilendirilen bir kuram gibi görünmektedir. Doğu'nun-burada Osmanlı dönemindeki İstanbul şehrinin-günümüzde Batı'da popülerlik kazanan ve dilbilimsel ve sosyolojik çalışmalar konu olan çok dillilik kuramlarına ev sahipliği yaptığı görünmektedir. Yazar mektubunda şöyle demektedir:

"Babil kulesine benzer bir tasavvur yaratan bir yerde oturuyorum: Pera'da Türkçe, Rumca, İbranice, Ermenice, Arapça, Farsça, Rusça, Slovence, Eflakça, Almanca, Felemenkçe, Fransızca, İngilizce, İtalyanca, Macarca ve en hazini de

Kadriye ÖZTÜRK

bunlardan on tanesinin benim evimde konuşuluyor olmasıydı. Ahırdaki görevliler Arap, hizmetliler Fransız, İngiliz ve Alman, dadım bir Ermeni, temizlikçiler Rus, yarım düzine diğer hizmetliler Rum, uşak bir İtalyan yeniçerilerim Türkler, ki bu karışımı bir anda duyuyorum. Burada doğanlarda bu durum garip bir etki yapıyor, çünkü birçok dili aynı anda öğreniyorlar, tabii ki bir tanesini içselleştirmeden ve o dilde okuyup yazmadan. Burada kadın erkek veya çocuk bulunsun ki beş veya altı dil bilmesin. Ben kendim üç dört yaşlarında İtalyanca, Fransızca, Rumca, Türkçe ve Rusça konuşan çocuklar tanıyorum.”(a. e., s. 185)

Günümüzde artık müze haline getirilen Aya Sofya ise Doğu ve İstanbul ile her karşılaşmanın odak noktasında yer almaktadır. Yazar tarafından garip bir yapı olarak nitelendirilen Aya Sofya, içine girilmesi için birçok mercinin karar vermesi gereken bir binadır. Binalar ve kullanımları ve de ne için, kim tarafından ziyaret edilmek istendikleri kültür bilimsel yönden incelenen konular arasında olduğu gibi, Osmanlı devletinin kanunlarını da ilgilendiriyordu:

“Diğer garip bir bina ise, birçok yere şikayette bulunmadan görmenin mümkün olmadığı Aya Sofya’dır. Üç kere kaymakama (şehrin başkanı) gitmem gerekti. Kaymakam saygıdeğer efendileri veya kanun bilimcilerini topladı ve kanuna uygun olup olmadığını müftüye de sordu. Birkaç gün bunu tartıştılar ve çok ısrar ettiğim için bana izin çıktı. Türklerin her Hristiyanın kolayca girebildiği diğer camilere göre bu cami için neden bu kadar düşündüğünü anlamadım. Belki de kafalarında şöyle kuruyorlar, daha önce kilise olarak yapıldığı için yabancılar merak bahanesiyle gelip, özellikle de duvarlarda resimleri zaman aşımından hala mozaikli bir biçimde görülebilen havariilere dua ederek bu yerin kutsallığını yok edecekler.” (a. e., s. 188)

Kültür bilimleri çerçevesinde araştırma konusu edilen ritüeller ve seremoniler Doğu’yu temsilen bu mektuplarda yer almaktadır. Türk kültüründeki kadınlar hakkında da bilgi veren ritüeller yazar tarafından nesnel bir gözle yorumlanmaya çalışılmaktadır. Yazar bir hamamdaki gelin alma töreninde kadınların eğlencesine katılmış ve bu eğlence yazarda, zaten Batılı kadınlara göre daha özgür gördüğü Türk kadınlarının kendi aralarında bir eğlence kültürüne sahip olduğu fikrini doğurmuştur:

“Üç gün önce şehrin en güzel hamamlarından birindeydim ve orada bir Türk gelin alma törenini de görme fırsatım oldu. Bu bana Theokrit’li Helena’nın epithalamium türküsünü (düğün türküsü) hatırlattı. Bana öyle geliyor ki, bu alışkanlıklar o zamanlardan beri devam ediyor. Yeni bağ kuran iki tarafın arkadaşları, akrabaları ve tanıdıkları hamamda toplanmışlardı. Diğerleri ise meraktan gelmişlerdi, sanırım iki yüz kadın vardı. Evli ve dul olanlar mermer sofanın etrafındaki odalarda oturdular, kızlar ise elbiselerini attılar kendilerinin uzun incilerle ve bantlarla örülü saçlarından başka bir şeyleri yok gibiydiler. Kızlardan ikisi kapıda annesi ve bir yaşlı akrabasının getirdiği gelini karşıladılar. Güzel yaklaşık on yedi yaşlarında bir kızdı, çok zengin giyinmişti ve mücevherleri parlıyordu. Bir anda doğal bir konum aldı. İki kız altın görünümlü gümüş tasları buhurla doldurdular ve halayı başlattılar, geri kalanlar çiftler çiftler altmış olana kadar bunları takip ettiler. Baştakiler bir düğün türküsü söylüyorlardı, diğerleri de buna koro halinde cevap veriyorlardı, son ikisi

Ida Von Hahn-Hahn'ın "Orientalische Briefe" ve Lady Mary Montagu'nun "Briefe Aus Dem Orient" Adlı Eserlerinde Doğu İle İlk Karşılaşmada Yabancılık

terbiyenin çekici görüntüsü içinde gözlerini yere sabitlemiş geline eşlik ediyorlardı. Bu halay hamamın üç büyük salonuna yayıldı.[...]"(a. e., s. 197)

Yazar bu seremoniyi anlatırken bazı kültürlerarası göndermelerde de bulunuyor ve böyle bir geleneğin daha önceki medeniyetlerden de kalmış olabileceğini belirtiyor. Kültürlerarası incelemeler açısından baktığımızda, yazarın burada bu seremoniyi iyi veya kötü olarak nitelendirmediğini, bir etnolog gibi bu seremoniyi anlamaya çalıştığını ve başka kültürel görüngülerle bağlantı kurmaya çalıştığını görmekteyiz. Doğu ve Doğu kültürü ile karşılaşma yazarda olumsuz etki yapmamakta, aksine bir takım metinlerarası ve kültürlerarası ilişkiler kurulmasına neden olmaktadır, buradaki Doğu ile karşılaşma diğer Doğu diye nitelendirilen ülkelerden farklı olarak Doğu içinde Batı'yı ve Batı içinde Doğu'yu keşfetmek özelliği taşımaktadır. Çünkü İstanbul her ne kadar Doğu olarak görülse de Batı'dan izler taşımaktadır. Kocasını aldatan bir kadının cinayete kurban gitmesini, failinin bulunamamasını kanunların yetersizliği olarak nitelendirirken Türklerin Batılıların onlara biçtiği barbar kavramını hak etmediklerini ve tabiatlarının barbar olmadığını dile getirmektedir (bk. a. e., s. 199). Yeniçeriler kadar ilgi çeken ve yazıya geçirilmeye değer görülen başka bir konu da İstanbul'da yaşayan Yahudiler, Ermeniler gibi farklı kültürlerden insanlardır. Ermenilerin yılın yedi ayı oruç tuttıkları ve evlilik konusunda çok farklı adetleri olduğu, gelinin damat tarafından düğünden üç gün öncesine kadar görülemeyeceği ve gelinin ilk defa kilisedeki törende görülebileceğini anlatmaktadır (bk. a. e., s. 203).

Ayrıca yazarın gerçeklik tutkusu bir etnolog yada etnografin gerçeklik tutkusuna benzemektedir. Yazar, Kadıköy'ün Türkler tarafından yağma edildiğini yazan Gemelli isimli tarihçinin yanıldığını, kendisinin Kadıköy'e gittiğini ve şehrin olduğu gibi durduğunu Abbe Conti'ye yazmıştır (bk. a. e., s. 205). Daha sonra İzmir, Çanakkale ve birçok adayı görerek gezisine devam eden yazarda, en son gittiği Malta ise gerek insanları gerekse coğrafyası ile İstanbul ile kıyaslanamaz izlenimler bırakmıştır, kadınların kıyafetleri göze hoş görünmemektedir ve çirkindiler, daha sonraki bu ülke ile ilgili mektubunda buranın barbar olduğundan söz eder (bk. a. e., s. 222).

Lady Mary Montagu'nun gezi mektuplarının, çoğunlukla gezdiği yerleri merak eden, daha önce yazılanların doğruluğunu bilmek isteyen arkadaş ve akrabalarına yazdıklarından oluştuğunu söyleyebiliriz. Montagu Doğu diye adlandırdığı yerlerden Edirne ve İstanbul hakkında önyargılardan uzakta olan, daha çok nesnel bir yazım tarzı kullanmış ve "yabancı ile karşılaşma" olarak "First-Contact-Szene" yazarda kültür şoku yaratmamış, kültürel farklılıkların anlaşılmasına ve karşıdakilere anlatılmaya çalışılması şeklinde olmuştur. "Doğu ile karşılaşmada" daha çok eski kültürle bir melez kültür oluşturmuşluk, bunun yanı sıra ritüeller, seremoniler, kanunlardaki farklılıklar, taşıma araçlarındaki farklılıklar Osmanlı yönetim sisteminin farklılığı olarak karşısına çıkmıştır.

Ida Von Hahn-Hahn'ın "Orientalische Briefe" (1844) Adlı Eserinde Doğu İle Karşılaşmada Yabancıliğin Sınırları Ve Boyutları

Tiyatrocu Karl Friedrich Graf von Hahn-Neuhaus ile Sophie von Behr'in kızları, kadın konularına ağırlık veren ve daha sonra da kendini dine adayan yazar Ida von Hahn-Hahn 22. Haziran 1805 yılında aile toprakları olan Remplin'de Mecklenburg'da doğmuş ve 1880 tarihinde Mainz'da ölmüştür. Mecklenburg'da soylu bir sınıf hüküm sürmekteydi. Kızların eğitimi sınırlıydı, fakat Ida von Hahn-Hahn çocukluğunda anlatma yeteneğine sahipti ve ona "şehrazad" adı verilmekteydi. Bu da Doğu'nun zaten o zamanlar anlatımcılık yönüyle Batı'da tanındığını ve ilgi çektiğini göstermektedir. Babasının tiyatro ile ilgilenmesi ailenin maddi çöküntüye uğramasına neden olmuştur. Annesi babasından boşanmış ve Ida daha sonra akrabalarının önerisi ile kuzeni zengin dük Friedrich Hahn ile evlenmiştir. Üç yıl sonra ayrılmıştır. Kendi kimliğini bulmak için iki konuya yönelmiştir; dini romanlar konusunda yazarlık ve gezilerle ilgili yazarlık. İlk romanlarında daha çok kadın konularıyla ilgilendi. 38 yaşındayken tercümanını (Dragoman) yanına alarak 1843 yılında Doğu'ya gezileri için Dresden'den başlayarak yola çıktı. Viyana'dan İstanbul'a, oradan İzmir'e, Rodos'a, Kıbrıs'a, Beyrut'a, Lübnan ve Şam'a gitmiştir. Nazareth ve Kudüs'ten sonra da çoğu kez at sırtında Mısır'a yola çıkmıştır. Lady Mary Montagu'dan farklı olarak Doğu daha kapsamlı tasvir edilmiştir. Mektuplarını kardeşine, akrabalarına, arkadaşı düşes Schönburg-Wechselburg'a yazmıştır. Mektuplar 1844 yılında Berlin'de Alexander Dunckler yayınevinde yayınlanmıştır. Lady Mary Montagu ile kıyaslırsak daha çok Doğu şehirleri gezmiş olan Hahn-Hahn, kültürebilimsel çalışmalar için daha kapsamlı bilgiler sunmaktadır.

First-Contact-Szene ve Doğu-Batı Diyalogu

Ida von Hahn-Hahn'ın İstanbul ile ilk kez karşılaşması -bir çeşit "First-Contact-Szene"- annesine yazdığı mektuba bakılacak olursa büyüleyicidir, Doğu'ya açılan büyük ve sihirli kapı bu şehirdir, İstanbul adeta ona konuşmakta ve kendisini temsilen bir şeyler söylemek istemektedir, mektupta şöyle yazar:

"İşte buradayım! Canım anneciğim, işte buradayım! [...] Şimdi sakın mehtapta dışarı bakmak bana bir perinin armağan ettiği rüya gibi. Mavimsi kokular içinde yumuşacık kubbeler, zarif minareler, sessiz kavak ağaçları yüzüyorlar-ovalarda yükselen ve tepelerden beliren her şey; çünkü burada hep dağ ve ova var. Gece derinlikte gidip geliyor; fakat yine benim Avrupalı gözüme kartpostal gibi görünen küçücük cüceler gibi olan evlerden gelen ışıklarla daha da neşeleniyor.

Limandan boğuk bir ses geliyor, arada bir de bir köpek sesi."(Hahn-Hahn, s. 20)

Doğu ile ilk karşılaşmada bir görüntü, renk, silüet, doğa ve ses bolluğu ve cümbüşü vardır. Kubbe, minare, kavak ağacı, dağ ve ovanın yanyanalığı, minyatür gibi evler, ışık cümbüşü, boğuk vapur sesi, Batı'da duyulmayan başı boş köpek sesleri ilk imgeyi oluşturuyor ve bütün bunlar Batılı kültürünün tersi olan bir durumu yansıttığı için ilgi çekiyor ve egzotik olarak tasvir ediliyor. Bunun yanı sıra dar sokaklar, köpek ve eşek sürüleri, sokakta doğum yapan hayvanlar, çöpler, bakımsız mezarlar, kanalizasyon sorunları da yazarın

Ida Von Hahn-Hahn'ın "Orientalische Briefe" ve Lady Mary Montagu'nun "Briefe Aus Dem Orient" Adlı Eserlerinde Doğu İle İlk Karşılaşmada Yabancılık

sorguladığı ve negatif olarak değerlendirdiği yönler olmuştur. Yazar İstanbul'un Doğu - Batı arasında bir kültürel, ekonomik, dini, sosyal ve politik köprü konumunu farklı bir dil ile ifade etmeye çalışır. Doğu ile Batı sanki bir diyalog sürdürmektedirler, fakat bu diyalog bir üstünlük belirleme diyalogudur:

"Eskiden tapınak, koruların ve sunakların olduğu yerde şimdi dağın yalnızlığı var: Boğaza giriş çok ciddi. Fortifikasyonlar, ışıklı kuleler, bütün sarayların kalıntıları onu tanımlıyor. Doğu ve Batı ilk bakışta çok barışçı ve dostça karşı karşıya durmuyorlar. Kim hükümdar ve efendi olacak diye birbirlerini ölçüyor gibi görünüyorlar. Doğu şöyle diyor. "Ben olmasaydım sen ölürdün! Tüm hayatın ilkesi: ışık- her varlığın çekirdeği: bütün dinler benden doğar, tıpkı güneşin ışıkları gibi" Ve de Batı konuşur. "Ben ilkeyi yaydım ve çekirdeği çiçek yaptım. Sen tohumunu dağıttıktan sonra solan bir çiçek gibisin. Ben yaşıyorum, çünkü hareket halindeyim". Doğa da sanki bu düşmanlığı dengeliyor: Doğa şöyle der: "[...] O, deliler, sadece Tanrı hükmedendir ve bana bütün hüküm gücünü vermiştir." (a. e., s. 25)

Yabancı Ritüeller, Kültürel Performanslar ve Görüngüler

Yazarın yabancı ile karşılaşmasındaki bir başka yabancı kültürel görüngü ise köle pazarıdır. Erkek kardeşine yazdığı mektupta harem yanı sıra köle pazarına nasıl girildiğini, satıcı ve kölelerin nasıl davranıp, ne yiyip içtiklerini, güç sembolü olan öğeleri anlatmaktadır.

"Mekan çok da sempatik değil. Basık galerilerin sardığı düzensiz bir yer. Bu galerilerde satıcılar kahve ve nargile ile oturuyorlar, bakmaya gelenler, satın almaya hevesliler ve meraklılar da var. Galerilere kapısı açılan ve penceresi olan dar, karanlık ve alçak odalarda soylu mallar tutuluyor. Bir bölümü tam ortada seyir için bulunuyor-daha doğrusu oturtulmuş, çünkü şiltelerde oturuyorlar. Biz de onları incelemek istiyoruz. O, Korku! Ürpertici, irkilten bakış!Hayal gücünü toparla, canavarları düşün, ve sen incinen gözlerinin karşı koyarak baktığı zencilerin çok arkasında duruyorsun. Fakat Gürcüler? Çerkezler? Dünyanın en güzel kadınları? Onlar neredeler?-Evet kardeşim, beyaz köleler Tophanede ayrıca tutuluyorlardı, oradan hareme görücüye götürülüyorlar ve de onların saklandığı yere özel bir koruma ile gidiyorsun."(a. e., s. 50)

Köle pazarları Batılı için görülmeye değer ticari yerlerdir, bir insanın ve hangi insanların alınıp satıldığı bu nedenle merak konusu olmuştur yazarda. Köleler zencilerdir ve yazarın bu zencilerden korktuğunu anlamaktayız, belki de bu ırkı ilk defa yakından görmektedir. Zencileri canavarlara benzetmektedir.

Kültürlerarası diyalogda ve kültürbilimsel çalışmalarda, kültürel farklılıkların ve yabancı kültür diye adlandırılan kültürün dayalı olduğu toplumsal performansların ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Bu performanslardan biri de tüm kültürlerin üzerinde durduğu ve kendi özelliklerini yansıtan hamam ve kadınların hamamdaki eğlenceleridir. Yazar kahvehanede kendilerine bir özgürlük alanı yaratan erkeklerin keyifli haline değindikten ve orada bir anlatıcının kadınları konu alan komik hikayeler anlattığını belirttiikten sonra, kadınların da dinlenmek için kendilerine bir özgürlük alanı olarak seçtikleri

hamamda keyif yapmalarına değinmektedir, bu bir “third place” dediğimiz üçüncü alan gibidir:

“Burada keyifle günlerini geçirirler, yıkanmak, kahvaltı etmek ve dinlenmek; tekrar yıkanır, öğle yemeğini yer, tekrar dinlenirler. Ben Sultan Abdül-Mecid in dadısının kadınlar hamamına gittim. İnsanın vazgeçmek zorunda olduklarının başında rahatlık yani lüks geliyor. İlk odada duvarlarda tahta sofalar var, insan sert zemine oturmak istemiyorsa kendisi buraya halı veya örtü getirmeli, buradaki ısı doğal. Sonra daha küçük buharla ısınan, yıldızı anımsatan ışık delikleri olan, penceresiz, mobilyasız, yerleri mermer olan, duvardan örülü kubbesi olan dumandan geçilmeyen odalar geliyor. Böyle kabinleri ister tek ister birkaç kişi kullanabilirsiniz.”(a. e., s. 56)

Kadınlar, Doğu’da toplumun kendilerini saklaması ya da ayıplar, tabular ve dini kısıtlamalar sonucu bedenlerin saklanması ve bunun yasak ve günah olması gibi bir Batılı fikrin tersine, daha uygun bir ortamda rahatlamakta ve diğer arkadaşları ile ortak toplumsal faaliyetleri bile gerçekleştirebilmektedir; oğulları için bir gelin seçme veya düğüne hazırlık töreni yapma gibi. Yazar, kadınların yıpranmış bedenlerine de farklı bir yorum getirmektedir; hamamda gördüğü kadınların erken evlenmelerinin, çok hamama gitmelerinin, çok tatlı ve hamur işi yemelerinin sınırlarını gevşettiğini, 12, 13 veya 14 yaşında evlendiklerini ve 30 yaşına geldiklerinde solduklarını yazar. Sanki et yığını gibi görünmektedirler, Avrupa’daki kadınların da çok güzel olmamalarına karşılık sokakta gezerken buradaki kadınlardan daha neşeli olduklarına değinmektedir. Pera’da frank ve Rum kadınlar Fransız modasına göre giyinmektedirler, göğüs ve kollardan özel bir kesimi olan bir elbise ve harika bir şapka. Kadınların yanı sıra Türk erkekleri de yazarın gözüne “farklı/yabancı” görünmektedir. Tüm erkekler yaşlı görünmektedir, beyaz sakal onlar için güzel görünmede bir şart gibidir, Avrupa’da sakalı siyaha boyamanın aksine burada beyaza boyamaktadırlar. Saçlarını kazıtıp fesi üstüne takıyorlar ve kırmızı etli yüzlerini grimsi sakalları sarıyor. Bedenleri geniş ve ağır. Hiçbir zaman gençlik güzelliği yok, yaşlı hallerinde daha güzel görünüyorlar (bk. a. e., s. 57) .

Hahn-Hahn’ın bir hoşgörü fikrinde de yola çıktığı söylemek mümkün, çünkü Mevlevi Dervişlerinin yaptığı dansı bir ritüel olarak diğer dinlerdeki danslarla kıyaslamak istiyor, Mevleviliği büyük Farslı şair Mevlana Celadettin Rumi’nin getirdiğini, Farslılar ve Hintlilerde de dönerek yapılan dans törenlerinin yıldızların güneşin etrafında döndüğünü anlatmak istediğini ve bunun bir kült olduğunu anlatır (bk. a. e., s. 58). Bu anlamda Türk kültüründeki iki tür dans yazar tarafından kültürel ritüel olarak anlatılmıştır: Birincisi hamamda kadınların düğün törenindeki dansları ve diğeri de tasavvuf dansı, bu ikisi de Türk kültüründe olan ve Türk kültürünü diğerlerinden ayıran bir özelliğe sahiptir. Yazar büyük şehir olmasının ötesinde medeniyetler buluşmasının noktası olan İstanbul’a gelmiş oradaki kültürel performans ve ritüelleri görmüştür. Köylere gitmesi durumunda folklor dediğimiz kültürel çeşitlilik gösteren dansları da görmesi ve kültürü daha kapsamlı alımlaması mümkün olabilecekti. Kültürlerarasılık ve metinlerarasılık bakımından baktığımızda yine de Ida von Hahn-Hahn’ın o zamanlar kültürü geçişli ve iç içe geçmeli olarak da algılama

Ida Von Hahn-Hahn'ın "Orientalische Briefe" ve Lady Mary Montagu'nun "Briefe Aus Dem Orient" Adlı Eserlerinde Doğu İle İlk Karşılaşmada Yabancılık

yeteneğine sahip olduğunu söyleyebiliriz. Dansların ritüel ve kültürel performanslar içinde ne derece değerli olduğunu şu açıklamalardan anlayabiliriz: "Burada vurgulanması gerekir ki, edebi metinler temelde çok uzun süredir kültür teşbis eden bir işleve sahiptirler. Metinler kültürel, bedensel dinamiklerin taklididirler ve sosyal enerjinin devreye girdiği, dağılım noktalarıdır, ki bu noktalar ritüel modellerine dayanırlar ve bunlardan sosyo-edebi bakımdan en önemlisi birisi de danstır." (Neumann, 2000, s. 24)

Kültürel çalışmalar arasında *gender studies* kapsamına giren insan bedeni ve beden toplumdaki ve kültürdeki anlamı, bedensel temas ya da ölüm ve beden gibi konularda olduğu gibi, Yabancı olarak "Doğu" ile karşılaşmada erkek kadın arasındaki temas da önem taşımaktadır, çünkü yazarın geldiği ülkede (yabancı) bir erkeğin kadının koluna girmesi ona nezaket ve incelik göstermek anlamına gelirken, İstanbul'da –burada Kasımpaşa'dan da söz ediliyor- yerli halk ve özellikle çocuklar tarafından taşlanmaya sebep olmaktadır. "Taşlanmak" Türk kültüründe istenmemek, kötü (kadın) olarak görülme ya da deli yerine konmak (köyün delisi) anlamına gelmektedir. Bu birçok Türk filmlerine de konu olan bir motiftir. Yazar da bu durumla bir kez karşılaştığını dile getirir. Bu nedenle de Mevlevi törenini izlemeye gittiğinde tercümanının yanına oturup onun koluna girerek yanlış anlaşılmaya neden olmamasını ister (bk. Ida Hahn-Hahn, s. 59).

İstanbul'da Belgrat: Yazar kardeşine yazdığı mektupta Belgrat'tan söz eder, ama buradaki Belgrat Sırbistan'ın başkenti değildir, çünkü Türkler Belgrat'ı alınca buradaki insanlar şehri terk edip İstanbul yakınlarındaki bir köye yerleşirler, burası küçük Trakya Belgrat'ıdır. Ayrıca Ida von Hahn-Hahn, Lady Mary Montagu'nun yılın iyi mevsimlerin burada geçirdiğinden de söz eder (bk. a. e., s. 89). Ida von Hahn-Hahn'ın, bir önceki bölümde incelediğim yazar Montagu'nun kitabından söz etmesi ve bu eserin sadece İngilizce olarak okunabildiğine ve yine sadece okul kitabı olarak okutulduğuna değinmesi de Montagu'nun Doğu'yu alımlaması ve metinlerarasılık açısından önem taşımaktadır.

Yabancılık kavramı yazarı doğrudan ilgilendirmektedir, çünkü İzmir'de bir Rum'un evine konuk olurlar ve çıkışta şunları düşünür: "Adımı, kökenini, durumunu, soyunu bilmeden hiç kimseyle konuşmadığımız törensel bir topluluk olan Avrupa'da yetişen bizler için, yabancı olarak yabancı bir eve girmek ve beklenen bir konuk gibi karşılanmak tarif edilemeyecek kadar hoş bir şey. Hemen kutsal kitapta yer alan sözün nerede yer aldığını hatırlayamadım: "misafîrperver ol, çünkü bir meleği barındırıp barındırmadığını bilemezsin." (a. e., s. 100)

İletişim açısından Doğu ile Batı arasındaki en büyük ve belirgin fark yukarıdaki alıntıda tekrar ortaya çıkmaktadır; hiç tanımadığı insana yakınlık göstererek ona nasıl olduğunu, kaç çocuğu olduğunu, nerde oturduğunu ve de ne kadar kazandığını soran bir Doğu'lu ile (Rum da burada bir Türk vatandaşdır ve Doğu kültürü içindedir) tanımadığına yabancı olarak bakan, köken, durum ve soy bilgisi edinmek isteyen Batılı. Doğu yabancı olanla her türlü iletişime açık iken, Batı ise kuralı ve sınırları belirlenmiş bir iletişime açık görünmektedir.

Doğu olarak Türkiye'den söz ettikten sonra yazar, 11. Aralık 1843 tarihli mektubunda ise Kahire'yi anlatır, Türkiye'deki durumdan farklı bir durum

vardır burada, Kahire'deki kadın ve çocuklar yazarın Avrupalı gözüne çok farklı gelmektedir, bunları şöyle dile getirir:

“Bu çocuklar maymuna benziyor, büyük karınlı, büyük kafalı, saçları dibine kadar kazınmış kafanın bir kısmında bırakılmış, kirden dik dik bakıyorlar. Ama büyümüş görünmüyorlar, -özellikle ufak ve halk içinde peçesiz görünmeyen kadınlar. Burunları küçük, bizim mısır resimlerinde gördüğümüz gibi, ki Arap kanıyla karışmak da bunu ortadan kaldırmamış, ama harika dişleri var, zeki gözler ve hafif doğru duruşları, bunlar onları bizim kuzey Almanya kadınlarından daha güzel yapıyor. Çıplak ayakla geziyor, geniş paçalı pantolon üzerine koyu mavi elbise giyiyorlar, mavi-beyaz kareli pamuklu kumaştan peçe takıyorlar, başlarında su bidonları ve sepetler, bebek sırtlarında, eller uçuşan peçe ve geniş kollara takılmasın diye özel bir şekilde tutulmuş ve edasız bir şekilde havada.”(a. e., s. 247)

Mısırlılar fizyonomi olarak Batılıların görüntüsünden ayrılmaktadır, çocukları maymuna benzeterek kendi kültürü ve ırkından olan çocukları çok güzel gördüğünü belirten bu cümleler yazarın ırk ayrımcılığı yaptığını gösteriyor. Beyaz tenli, açık renk gözlü ve sarı saçlı olmayan Mısırlılar ve zenciler yazarda korku yaratıyor, o zamanın bilimsel gelişmelerin azlığı belki de diğer renkten olanları daha az insani özelliklere sahip olarak gösteriyordu. Bir kültürün inançları ve bunlara bağlı olarak yaşamlarını düzenlemeleri ve dünyayı algılamaları da kültürbilimsel araştırmalar çerçevesine girmektedir. Kendisine ve Batı kültürüne farklı gelen inançların da yazar tarafından değerlendirildiğini görüyoruz, yazar Batı kültüründen farklı olarak Arapların cinlere inandığını belirtiyor:

“(Araplar) Cinlere inanırlar. Bunlar melek ile insan arasındadırlar, ve de bir bedenleri vardır-fakat bu görünmez. İyi ve kötü diye ikiye ayrılırlar, ilkleri dindardır ve Tanrıya inanırlar ve insana kötülük yapmazlar; ikincisi kötüdür ve her ne kadar görünmedikleri için zor olsa da, onlara iyi ve saygılı davranılmazsa insana zarar verirler. Evlerin karanlık köşelerinde otururlar. Onlara basar ya da çarparsan veya karanlıkta onların üstüne su dökersen bir oyun yoluyla ölç alırlar.”(a. e., s. 293)

Yazarın bu konuyu anlatırken bir bilenden bilgi edindiğini de söylemek mümkün, çünkü soyut bir kavram olan cinleri anlamak Doğu kültüründen olan birisi için bile zordur ve yazarın dile getirdiği ansiklopedik bilgiyi edinmek de inanç ve inançsızlık söz konusu olduğundan hiç de kolay değildir. Danslar, ritüeller, her türlü kültürel performanslar, seremoniler, inanç görüngüleri, binalar veya kıyafetler bir kültür için farklılık yaratan unsurlardır. Kültürler bu noktalarda birbirlerinden ayrılırlar ve bu ayırım noktaları insanları savaşımlara kadar götürebilen kültürel çatışmaları oluşturur, çünkü bu ayırım noktalarını anlamak özel bir kültürel hassasiyet, kültürel anlama, yorumlama, araştırma ve zaman gerektirmektedir.

SONUÇ

Bu çalışmada günümüzde edebi eserlerin incelenmesine yeni bir boyut getiren “Cultural studies” ve yabancılaşma Araştırmaları ışığında İngiliz yazar Lady

Ida Von Hahn-Hahn'ın "Orientalische Briefe" ve Lady Mary Montagu'nun "Briefe Aus Dem Orient" Adlı Eserlerinde Doğu İle İlk Karşılaşmada Yabancılık

Mary Montagu'nun "Briefe aus dem Orient" ve Alman yazar Ida von Hahn-Hahn'ın "Orientalische Briefe" adlı mektuplardan oluşan eserlerinde, Doğu'ya yaptıkları gezi esnasında karşılaştıkları yabancı kültürün imgeleri, ritüelleri ile performansları, kültürel, sosyal, psikolojik ve politik görüngüleri ele alınmıştır. Çalışma boyunca, adı geçen yazarlar Batı kültüründe biraz da önyargı ile yaklaşılan ve birçok olumsuz diyebileceğimiz özellikler biçilen Doğu ile nasıl bir "First-Contact-Szene" (ilk karşılaşma) yaşamışlardır, bu karşılaşmada yabancı olan nedir ve boyutları ve sınırları nedir sorusuna cevap aranmaya çalışılmıştır. Mektuplarda yazarlar arkadaş, akraba veya tanıdıklarına Doğu ile ilgili doğrudan bilgi verme gibi bir yöntem seçmişler ve kimi zaman yabancı kültür ritüellerini anlayarak, kimi zaman anlamaya çalışarak kimi zaman da Batılı gözüyle daha doğrusu Avrupa merkezli gördükleri için farklı anlayarak kültürel metinlerini oluşturmuşlar ve bu metinler yıllar boyu Doğu'yu Batı'ya tanıtmıştır. Hahn-Hahn gezi amaçlı yola çıkarken, Montagu kocasının işi nedeniyle Doğu'yu tanımıştır. Her ikisi de üst tabakadan olan yazarlar, Doğu'da da genelde üst tabaka ile karşılaşmışlardır, Osmanlı dönemi olduğu için ya sultan eşleri ya da elçiler onlara yardımcı olmuş ve onlarla sürekli bir iletişim içinde bulunmuşlardır, ki zaten Montagu'nun kocası görevli olarak İstanbul'da bulunmaktaydı, günümüz Avusturyalı yazar Barbara Frischmuth gibi İstanbul'da tek başına kalıp izlenimlerini yazmak o dönem için mümkün olmayan bir durumdu. İngiliz yazar Lady Mary Montagu'da hamam ritüeli, dans ritüel ve performansları, Doğu kültüründe ısınma probleminin nasıl çözüldüğü ve bunun nasıl bir probleme de yol açtığı, çokdillilik olayının ve Doğu kültürü yoluyla – Babil kulesi teorisinden sonra- Avrupalı kültüre aktarılmasının gerçekleştiği, Doğu kanunlarının kurumda ve sosyal hayatta nasıl işlediği, barbarlık konusunun nasıl alımlanması gerektiği, farklı ırklardan olanların fizyonomisinin yazarda bazen iritasyonlara yol açtığı gibi konulara değinilmiş ve yabancı olan bu şekilde yazıya geçirilmiştir. Alman yazar Ida von Hahn-Hahn'da ise Doğu ile ilk karşılaşmanın odak noktası İstanbul olup, bu şehrin Doğu -Batı Diyalogunun beşiği olması anlatılmaktadır. İstanbul yabancılık kuramlarının tam da ortasında duran bir yerleşim ve coğrafya olarak görülmekte, o zamanlar ticaretin de geçiş noktasında bulunduğu için ilgi çeken diğer bir öge de yazar için köle pazarı olmaktadır, yine köle pazarına bağlı olarak ırklar da Montagu gibi Hahn-Hahn'ın ilgisini çekmiştir. Yabancılık kavramı ile bağlantılı olan ve Doğu'ya mal edilen misafirperverlik, Batı ile karşılaştırılmakta ve Doğu'nun yabancıyı sınırsız olarak bağrına basması, Batı'nın kuralcı tanışma ritüelinin karşısına koyulmaktadır. Yine yabancı ile karşılaşmada yabancı kültürün inançları da Batı kültürüne mektuplar yoluyla anlatılmaya çalışılmıştır. Bütün bu yabancı ile ilgili yazıya geçirilen ve yazarlar tarafından anlatılmaya değer görülen ritüeller veya kültürel performanslar Batı kültüründe bulunmayan ve Doğu'nun farklılıklarını anlatan özelliklerdir, Doğu'yu anlamak için Batı bunları çözmek ve anlamaya çalışmak amacıyla zaten Orientalistik dalını kurmuştur ve çalışmalar hala devam etmektedir. Her iki yazar için, İstanbul şehri kültürel buluşmalar merkezi, yeni bir dünya, medeniyetler beşiği olarak yazıya geçirilmiştir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Nazire (1993): *Das Türkenbild in der neueren deutschen Literatur 1970–1990*. Berlin: Köster.
- Akpınar Dellal, Nevide (2003): *Jakob Philip Fallmerayer'in "Doğu'dan Fragmanlar" (Fragmente Aus Dem Orient) Adlı Yapıtında Türk İmgesi*, III. Dil, Yazın ve Deyişbilim Sempozyumu Bildirileri. Eskişehir, 07-09. Mayıs 2003. S. 30-52
- Ashcroft, Bill & Griffiths, Gareth & Tiffin, Helen (2000): *Post-Colonial Studies. The Key Concepts*. London: Routledge.
- Aytaç, Gürsel (1999): *Genel Edebiyat Bilimi*. İstanbul: Papirüs Yayınları.
- Aytaç, Gürsel (2005): *Alanlararasılık Açısından Edebiyat ve Kültür Araştırmaları*. Ankara: Hece Yayınları.
- Aytaç, Gürsel (Ed.) (1994): *Gezi Notları Seçkisi*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Bachmann-Medick, Doris (1992): *Writing Culture- ein Diskurs zwischen Ethnologie und Literaturwissenschaft*. Kea. Ausgabe 4. Nürnberg. S. 1-21
- Bachmann-Medick, Doris (1996) (Ed.): *Kultur als Text. Die anthropologische Wende in der Literaturwissenschaft*. Frankfurt am Main: Fischer.
- Boerner, Peter (1975): *Das Bild vom anderen Land als Gegenstand literarischer Forschung*. Sprache im technischen Zeitalter. 56. S. 313-321.
- Cheesman, Tom (1999): *Das Türkenbild als Eigenbild im Bänkelsang des 19. Jahrhunderts*. Gender - Culture – Poetics. Trier: Wissenschaftlicher Verlag Trier.
- Demir, Ayşe: (2000): Lady Mary Montagu'nun Mektuplarında Osmanlı Kadını. İçinde: http://goliath.ecnext.com/coms2/summary_0199-3741038_ITM (27. 12. 2006 tarihinde alınmıştır).
- Ette, Ottmar (2001): *Literatur in Bewegung. Raum und Dynamik grenzüberschreitenden Schreibens in Europa und Amerika*. Weilerswist: Velbrück Wissenschaft.
- Fausser, Markus (2004): *Einführung in die Kulturwissenschaft*. Darmstadt: Wissenschaftliche Buchgesellschaft.
- Gnüg, Hiltrud (Ed.) (1985): *Frauen Literatur Geschichte. Schreibende Frauen vom Mittelalter bis zur Gegenwart*. Stuttgart: Metzler.
- Jentsch, Tobias (2006): *Da-zwischen. Eine Typologie radikaler Fremdheit*. Heidelberg: Universitätsverlag WINTER.
- Koban, Andrea (1999): *Die Reise als Gegenstand von Cultural Studies für den Fremdsprachenunterricht*. Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache.11. München: Hueber. S. 315-327.
- Kocadoru, Yüksel (1991): *Die Türken. Studien zu ihrem Bild und seiner Geschichte in Österreich*. Eskişehir: Birlik Ofset.
- Kula, Onur Bilge (1992): *Alman Kültüründe Türk İmgesi I*. Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Kula, Onur Bilge (1993): *Alman Kültüründe Türk İmgesi II* . Ankara: Gündoğan Yayınları.
- Kula, Onur Bilge (1997): *Alman Kültüründe Türk İmgesi III*. Ankara: Gündoğan Yayınları.

Ida Von Hahn-Hahn'ın "Orientalische Briefe" ve Lady Mary Montagu'nun "Briefe Aus Dem Orient" Adlı Eserlerinde Doğu İle İlk Karşılaşmada Yabancılık

Kuran Burçoğlu, Nedret (Ed.) (2000): *The Image of the Turk in Europa from the Decleration of the Republik in 1923 to the 1990s*. Proceedings of the Workshop Held on 5-6 March 1999. CECES, Boğaziçi University. İstanbul: ISIS Press.

Kuruyazıcı, Nilüfer (2006): *Möglichkeiten und Grenzen der Fremderfahrung in der Reiseliteratur. Wahrnehmungen des Fremden*. İstanbul: Multilingual. S. 127-136.

Münkler, Marina (2000): *Erfahrung des Fremden: die Beschreibung des Ostasiens in den Augenzeugenberichten des 13. und 14. Jahrhunderts*. Berlin: Akademie Verlag.

Gerhard Neumann: (2000) "Begriff und Funktion des Rituals im Feld der Literaturwissenschaft" Gerhard Neumann/Sigrid Weigel (Ed.) *Lesbarkeit der Kultur. Literaturwissenschaften zwischen Kulturtechnik und Ethnographie*. Wilhelm Fink Verlag. S. 19. 53.

Nünning, Ansgar (Ed.)(2001): *Metzler Lexikon. Literatur- und Kulturtheorie: Ansätze- Personen- Grundbegriffe*. Stuttgart-Weimar: Metzler.

Pelz, Annegret (1988): *Europäerinnen und Orientalismus*. Annegret Pelz, Marianne Schuller, Inge Stephan, Sigrid Weigel, Kertsin Willhels (Ed.) *Frauen Literatur Politik*. Hamburg: Argument Verlag.

Scherpe, Klaus (2000): *First -Contact-Szene. Kulturelle Praktiken bei der Begegnung mit dem Fremden*. Gerhard Neumann, Sigrid Weigel (Ed.) *Lesbarkeit der Kultur*. München: Wilhelm Fink. S.149-167.

Symonds, Emily (1907): *Lady Mary Wortley Montagu and her Times*. London & New York: G. F. Putnam's Sons.

Theunissen, Michael (1977): *Der Andere. Studien zur Sozialontologie der Gegenwart*. Berlin-New York: Walter de Gruyter.

Ünlü, Selçuk (2005): *19. Yüzyılda Alman Edebiyatında Türkler*. Çizgi Kitabevi Yay.

Weiland, Daniela (1983): *Geschichte der Frauenemanzipation in Deutschland und in Österreich*. Düsseldorf: ECON Taschenbuch Verlag.

Wierlacher, Alois (1985): *Literaturforschung als Fremdbheitsforschung. Einführung*. Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache. 11. München: Hueber. S. 83-87.

Yeşilada, Karin (1998): *Die geschundene Suleika. Das Bild der Türkin in der deutschsprachigen Literatur türkischer Autorinnen. Tagungsbeiträge des VI. Germanistik-Symposiums, 27.-28. Oktober 1997 in Mersin*. Mersin/Türkei. Mersin. 1988. S. 463-82.